

Василь Сіренко

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України, академік НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України,
головний науковий співробітник
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України
(Київ, Україна)
ikuyan@ukr.net

УДК 342

ПРАВО НАРОДУ НА ОПІР ГНОБЛЕННЮ – ОСНОВА І ГАРАНТІЯ НАРОДОВЛАДДЯ

А онуки? Їм байдуже,
Панам жито сіють.
Т. Шевченко “Гайдамаки”

И знаю я, погибель ждет
Того, кто первый восстает,
На притеснителей народа,
Но где, скажи, когда была,
Без жертв искуплена свобода?!
К. Рилєєв “Наливайко”

АНОТАЦІЯ. Досліджено право народу на опір гнобленню як однієї з основних складових переліку політичних прав і свобод громадян.

Метою статті є представлення змісту поняття “права народу на опір гнобленню”. Зазначено, що в історичному аспекті народ завжди мав природне, безумовне, беззастережне право на опір гнобленню. Однак питання завжди стояло про легалізацію, визнання цього права на конституційному та міжнародному рівнях. Наводяться приклади міжнародних документів і конституцій окремих держав, де таке визнання вже є. Розглянуто декілька прикладів конституційного узаконення права на опір гнобленню в аспекті захисту демократії.

Дається аналіз Конституції України щодо права громадянина на опір гнобленню, а саме зазначається, що через конкретні положення окремих статей вона закріпила право народу на опір гнобленню. Розглянуто його дві складові: що є гноблення народу і що є опір народу гнобленню. Також досліджено чинники, засоби і форми гноблення народу та правові форми, засоби та методи опору.

Першим чинником, який визначає стан гноблення, є матеріальне і духовне, культурне становище громадян у суспільстві. Йдеться про великі групи людей, які

різняться місцем у системі суспільного виробництва, ставленням до засобів виробництва, роллю у громадській організації праці та способами і розмірами тієї частки суспільного багатства, які вони мають у своєму розпорядженні.

Не менш очевидною та відкритою формою гноблення народу в Україні стала повсюдна, яка пронизує всі пори державного механізму, корупція. Корупція стала нормою, а не винятком серед політичної, правлячої та економічної еліти, перетворилася на системоутворювальний чинник.

Зроблено висновок, що метою опору гнобленню народу є встановлення реального народовладдя в інтересах народу. Народ – це не тільки джерело влади згідно з Конституцією України (ст. 5), а й діюча сила, гарант демократичного правового соціально-спрямованого народовладдя. Народовладдя і право народу на опір гнобленню – органічно споріднені категорії, які народ реалізує у процесі свого історичного розвитку.

Ключові слова: демократія; народовладдя; форми безпосередньої демократії; політичні права громадян; право народу на опір гнобленню.

У конституційному праві – основоположній галузі будь-якої правової системи у переліку політичних прав і свобод громадян привертає увагу право народу на опір гнобленню. Йдеться не про зовнішнє гноблення завойовників, а про гноблення з боку влади своєї країни. В історії становлення, формування та розвитку прав людини і громадянина право на опір гнобленню було сформульовано одним із перших. Так, у Французькій Декларації прав людини і громадянина від 26 серпня 1789 р. у ст. 2 говориться: ‘Мета всякого політичного союзу – забезпечення природних і невід’ємних прав людини. Такі – свобода, власність, безпека і опір пригнобленню’¹.

Ще рішучіше 13 роками раніше в Декларації незалежності США 1776 р. право на опір гнобленню прямо пов’язувалося з поведінкою власного для народу уряду. Там сказано:

Ми вважаємо очевидними такі істини: Всі люди створені рівними, і вони всі наділені своїм Творцем деякими невідчужуваними правами, до яких належить життя, свобода та прагнення щастя. Для забезпечення цих прав засновано серед людей уряди, які запозичують свою справедливую владу зі згоди тих, котрими правлять. Якщо така форма уряду стає згубною для цієї мети, то народ має право змінити чи знищити його та сформувати новий уряд, заснований на таких засадах і з такою організацією влади, які, на думку цього народу, найбільше можуть сприяти його безпеці та щастю. Певна річ, обережність радить не міняти урядів, що існують здавна, через маловажливі чи тимчасові причини <...>. Але коли довга низка зловживань і узурпацій, що незмінно мають одну й ту саму мету, виявляє намір зрадити цей народ до влади необмеженого деспотизму, то він

¹ Декларація прав людини і громадянина від 26 серпня 1789 р. <https://uk.wikisource.org/wiki/Декларація_прав_людини_і_громадянина> (дата звернення: 17.08.2019).

не тільки має право, а й зобов'язаний повалити такий уряд і на майбутнє довірити свою безпеку іншій охороні².

Як бачимо, в цій Декларації чітко визначено залежність, сторонами якої виступають діяльність уряду та право народу й навіть обов'язок повалення уряду, що зловживає довірою народу.

До того ж народ має право скинути уряд у разі виявлення наміру віддати його до влади необмеженого деспотизму. Тобто народ не чекає, коли деспот демонструватиме зловживання та узурпацію, а сам намір віддати народ пригнобленням дає право повалити уряд. В історичному аспекті народ завжди мав природне безумовне, беззастережне право на опір гнобленню. Про це свідчить безкінечна кількість повстань і навіть тривалих війн між правителями і народом.

Однак питання завжди стояло про легалізацію, визнання цього права на конституційному та міжнародному рівнях. У наші дні таке визнання вже є. Крім зазначених декларацій Франції та США, воно зафіксовано в багатьох міжнародних документах і конституціях окремих держав. Так, Загальна декларація прав людини (далі – Декларація) у своїй преамбулі проголосила: '<...> зважаючи на те, що необхідно, щоб права людини охоронялися владою закону в цілях забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися, як до останнього засобу, до повстання проти тиранії та гноблення³.

Як бачимо, Декларація підтверджує право не тільки народу, а й окремої людини на повстання проти тиранії та гноблення. Це дуже істотно. Адже можновладці часто намагаються розглядати окрему людину чи групу осіб, які виступають проти тиранії та гноблення, як звичайних кримінальних злочинців чи екстремістів, зважаючи на той загальний інтерес, який захищають ці люди.

Варто зазначити, що право народу на опір гнобленню в конституціях сучасних держав прямо не закріплюється. І це можна пояснити. Адже конституції пишуть не народи, а представники різних класів і політичних сил сучасного суспільства. Причина тут проста: з одного боку, будь-яка влада не підводить базу під можливість чинити їй опір, а тим паче, повалення.

З другого боку, юридично важко сформулювати таку норму, яка в кожному конкретному випадку давала б змогу чітко розрізнити узаконений дозволений опір народу гнобленню та насильницьку спробу гру-

² Декларація незалежності Сполучених Штатів Америки від 4 липня 1776 р. <<http://osvita.khpg.org/index.php?id=946555693>> (дата звернення: 17.08.2019).

³ Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_015> (дата звернення: 17.08.2019).

пи осіб усунути законну владу. Однак у багатьох конституціях узаконено право на опір насильницькому поваленню демократії. Це дуже істотно, бо гноблення практично завжди супроводжується порушеннями прав і свобод громадян, демократичних вимог і процедур. Розглянемо декілька прикладів конституційного узаконення права на опір гнобленню в аспекті захисту демократії.

У статті 32 Конституції Словаччини закріплено право громадян чинити опір кожному, хто посягає на здійснення визначених демократичних прав і свобод людини та громадянина, якщо діяльність конституційних органів та використання засобів, передбачених законом, виявляються неможливими⁴.

Конституція Греції у ч. 4 ст. 120 встановила, що дотримання Конституції ввіряється патріотизму греків, які зобов'язані чинити опір усіма засобами будь-якій спробі скасувати її шляхом насилля⁵.

У статті 21 Конституції Португалії йдеться: 'Кожний користується правом чинити опір будь-якому наказу, котрий завдає шкоди його правам і свободам і їх гарантіям'⁶.

Політична Конституція Перу закріпила в ст. 46, що ніхто не зобов'язаний підкорятися узурпаторському уряду чи тому, хто взяв на себе публічні функції на порушення Конституції та законів. Громадяни мають право на повстання на захист конституційного ладу. Рішення та правові акти тих, хто узурпував публічні функції, нікчемні⁷.

Як бачимо, світова практика в багатьох конституціях прямо утверджує право народу вживати силу проти власного уряду та будь-якого іншого суб'єкта для захисту своїх прав і свобод, демократії та конституційного ладу. Отож право на опір гнобленню набуло в новітній час не лише декларативного, а й законодавчого характеру.

У цьому аспекті і Конституція України не є винятком. У низці статей, хоча вони й мають конкретний характер, по суті, йдеться про право громадянина на опір гнобленню. Так, у ст. 27 сказано: 'Кожний має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань'⁸. Стаття 44 говорить про те, що 'ті, хто працюють, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інте-

⁴ 'Конституція Словацької Республіки' в Головатий С (упоряд), *Конституції нових держав Європи та Азії* (Право 1996) 544.

⁵ 'Конституція Греції от 11.06.1975 г.' в *Конституции зарубежных государств: учебное пособие* (БЕК 2012) 568.

⁶ Конституция Португальской Республики от 2 апреля 1976 г. <http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/portugal/portug-r.htm> (дата звернення: 17.08.2019).

⁷ Политическая Конституция Перу от 29 декабря 1933 г. <<http://constitutions.ru/archives/534>> (дата звернення: 16.08.2019).

⁸ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>> (дата звернення: 16.08.2019).

ресів⁹. А стаття 55 прямо вказує: ‘Кожний має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права та свободи від порушень і протиправних посягань’¹⁰.

Враховуючи, що практично немає такого порушення конституційних прав і свобод громадян, які не супроводжувалися б гнобленням особистості, групи людей, соціальних верств, класу чи більшості народу, можна зробити висновок, що Конституція України через конкретні положення окремих статей закріпила право народу на опір гнобленню. Однак, щоб мати щонайбільше уявлення про це право, необхідно розглянути дві його складові: що є гноблення народу і що є опір народу гнобленню.

Що таке гноблення народу?! Тлумачні словники розкривають поняття “гнобити” як обмежувати чиїсь права, інтереси, обмежувати чиюсь свободу, утискувати, експлуатувати; викликати хмури, важкі думки, спричиняти пригнічений стан, обтяжувати, гальмувати, гнітити, приголомшувати, давити (розвиток, ріст, життєдіяльність чого-небудь). “Пригнічений” – той, що зазнає соціального, класового, національного, релігійного або іншого гніту, гноблення; пригнічений, ослаблений у рості, розвитку, стримуваний, придушений у своїй життєдіяльності.

Чи можна застосувати викладені тлумачення поняття “гноблення” до переважної більшості народу сьогоднішньої України? Гадаю, що так. І ось чому. Першим чинником, який визначає стан гноблення, є матеріальне й духовне, культурне становище громадян у суспільстві. Йдеться про великі групи людей, які різняться за їхнім місцем у системі суспільного виробництва, за ставленням до засобів виробництва, за роллю в громадській організації праці та за способами і розмірами тієї частки суспільного багатства, які вони мають у своєму розпорядженні. У класовому суспільстві так заведено, що завдяки відмінностям у соціальному становищі груп людей в певному устрою суспільного виробництва, одна група людей (буржуазія) присвоює собі працю іншої групи людей (найманих працівників). І коли ми говоримо про гноблення народу, то передусім маємо на увазі гноблення найманих працівників з боку буржуазії та буржуазної влади. У чому це виявляється? Передовсім у бідності, в якій живуть понад 50 % народу України, про що, зокрема, свідчить кількість населення, яке отримує субсидії на житлово-комунальні послуги¹¹.

У мене немає потреби давати наукові чи популістські характеристики бідності в Україні. Такі характеристики вже надано майже в кожному посланні президентів України до Парламенту. Для прикладу візьmemo

⁹ Конституція України (н 8).

¹⁰ Там само.

¹¹ ‘Стало відомо, скільки українських сімей отримують субсидії’ (Файненс.юа, 11.03.2018) <<https://news.finance.ua/ua/news/-/421805/stalo-vidomo-skilky-ukrayinskyh-simej-otrymuyut-subsydiy>> (дата звернення: 10.09.2019).

Послання Президента Л. Кучми у 2000 р., яке абсолютно актуальне й сьогодні. У Посланні, зокрема, сказано:

Бідність визначається як неможливість унаслідок нестачі коштів підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству в конкретний період часу. До бідних верств населення належать ті, хто не з власної волі позбавлений найнеобхіднішого: належного житла, їжі, одягу, здоров'я. Бідність – це ще і страх перед майбутнім, зумовлений невпевненістю людини у своїх можливостях захистити себе і своїх близьких. Крайнім проявом бідності є злиденність <...> Україна належить до країн не лише з високим, а й зростаючим рівнем бідності.

<...> Бідність <...> перетворилася на один із найважливіших чинників формування соціальної напруги і соціальної нестабільності в суспільстві, стрімкого зниження народжуваності, зростання обсягів еміграції, включаючи нелегальну, погіршення стану здоров'я та зростання смертності, посилення процесів депопуляції. В Україні формуються передумови так званої хронічної “спадкоємної” бідності – діти бідних сімей приречені на таке саме бідування у дорослому житті; вони не мають можливості належним чином задовольнити необхідні потреби своїх нащадків, і ті теж будуть бідними. Отже, сьогоднішня бідність загрожує перетворитися і на проблему майбутнього¹².

Я думаю, що культурна громадськість України має подякувати авторам, які готували президентське послання, за відверту і чесну характеристику бідності в Україні.

З моменту написання Президентом Послання минуло 19 років. Але нічого не змінилося. Про це, зокрема, свідчать дані, наведені у Національній доповіді “Цілі сталого розвитку: Україна” (2017 р.). У цій Доповіді зазначається про збільшення масштабів та появу нових форм бідності в Україні в останні роки¹³. У документі вказується, що за 2015 р. понад удвічі (з 28,6 % до 58,3 %) зросла частка населення з сукупними витратами, нижчими за фактичний прожитковий мінімум¹⁴. Відзначається:

Упродовж останніх років з'явилися такі феномени, як раптова бідність (через втрату житла, майна та джерел для існування внаслідок збройного конфлікту на сході України), медична бідність (через захворювання або неспроможність отримати лікування, придбати ліки; бідність за ознакою заборгованості (заборгованість перед банківськими установами та над-

¹² ‘Україна: Поступ у XXI століття: Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000-2005 роки: Послання Президента України до Верховної Ради України’. Урядовий кур’єр. 2000. 28 січня. 5-12.

¹³ ‘Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь. 2017’ (Представництво ООН в Україні, 15.09.2017) <http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf> (дата звернення: 10.09.2019).

¹⁴ Там само.

високі ставки по кредитах на фоні зниження реальних доходів громадян. Наразі продовжує зростати вразливість майже всіх груп населення до різних форм бідності¹⁵.

Фахівці зазначають, що всі означені форми бідності в Україні висувають нові виклики, оскільки вони не можуть бути подолані лише традиційними методами – через політику оподаткування, перерозподіл доходів, вдосконалення політики на ринку праці та системи соціальної підтримки¹⁶.

Таким чином, бідність в Україні, спричинена низкою факторів, постає засобом, формою і методом гноблення народу. А якщо врахувати, що діти з бідних родин будуть бідними і в дорослому житті та відтворять на світ наступне покоління бідних, то це вже постійно відтворене соціальним ладом явище, котре неможливо назвати інакше, як перманентним гнобленням народу урядом і панівною елітою власної країни.

З-поміж засобів і форм гноблення народу треба назвати і таке явище, як маніпуляція свідомістю. С. Кара-Мурза визначає маніпуляцію як спосіб панування шляхом духовного впливу на людей через програмування їхньої поведінки. Цей вплив спрямовано на психічні структури людини, що здійснюються приховано, і ставить своїм завданням зміну думок, мотивів та цілей людей у потрібному владі напрямі. Досить важлива ознака маніпуляції свідомістю – потайність впливу та навіювання людині бажань, які свідомо суперечать його головним цінностям та інтересам. Сенс маніпуляції не в тому, щоб прямо примушувати, силувати, а в тому, що ми тебе не змушуватимемо, ми вліземо тобі в душу, в підсвідомість, і зробимо так, що ти сам захочеш робити угодне нам¹⁷. Маніпуляція – головна технологія панування сучасної буржуазії. Ось чому буржуа швидше дадуть можливість народу розгромити президентський палац, ніж допустять зайняти телевізійний чи радіоцентр.

Маніпуляція свідомістю, що робиться завжди приховано, позбавляє громадянина свободи значно більше, ніж пряме примушення. Жертва маніпуляції – громадянин цілком втрачає здатність раціонального вибору, бо бажання жертви програмується ззовні. Фактично в умовах маніпуляції ліквідуються конституційні права громадян, основи демократії. На місці демократії виникає новий вид тоталітаризму, що замінив батіг, пряме насилля, значно ефективнішим й антигуманнішим інструментом – “індустрією масової культури”, “виборними технологіями”, постійною напівправдою з телеекранів та ін. Усе це перетворює людину на запрограмованого робота, що є найгіршою формою гноблення.

¹⁵ Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь 2017 (н 13).

¹⁶ Там само.

¹⁷ С Кара-Мурза, *Маніпуляція свідомістю: навчальний посібник* (Оріяни 2003) 17-8.

Не менш очевидною та відкритою формою гноблення народу в Україні є повсюдна, яка пронизує увесь державний механізм, корупція. Корупція стала нормою, а не винятком серед політичної, правлячої та економічної еліти, перетворилася на системоутворювальний чинник. Навпаки, чесність чиновника являє велику небезпеку для його кар'єри, а інколи й життя. Наявність корупції у вищих верствах влади вказує на невикористовуваність цього явища в сучасній державній політиці України.

Корупція стала безвихідною формою гноблення для громадян України. Практично всі розмови про права людини зведено до того, що реалізація навіть конституційних прав прямо залежить від платоспроможності громадянина. Бідна людина не може і не повинна, з огляду на існуючий режим, захищати свої права. Це найсильніший стан гноблення, бо беззахисна людина завжди уражена, ображена, пригнічена, обмежена в свободі.

Не менш сильною формою гноблення є тотальний розгул злочинності. У країні не припиняються побутові крадіжки й грабування, розбої, гвалтування, казнокрадство та вбивства – всі види злочинності. Влада не тільки не може впоратися з валом злочинності, а й сама часто стає співучасницею або прямим виконавцем злочинних дій. Якщо податкові органи довели до розорення фірму, а потім у суді з'ясувалося, що податківці неправі, то хіба це не злочинні дії?

Населення живе в постійному страху перед свавіллям злочинців, і ця форма гноблення використовується владою для утримання народу в покорі та мовчазній згоді з владою. Вбивство журналістів, депутатів, підприємців, банкірів, не кажучи вже про пересічних громадян, як не прикро, залишається щоденним явищем в Україні.

Гноблення народу йде і по лінії обмеження якості життя. Підірвано здоров'я населення і демографічне благополуччя нації, що оцінюється рівнем народжуваності та тривалістю життя, природного відтворення, працездатності. Смертність різко перевищила народжуваність. Велика кількість населення забули, що таке матеріальний достаток, покращання житлових умов, повноцінність харчування, відсутність безробіття, справедливості влади, доступність освіти й охорони здоров'я, безпека існування, впевненість у майбутньому. Все, що оточує нинішнє життя, принижує і гнобить людину. І невиплачена зарплата, і її низький рівень, і високі комунальні платежі, і неможливість навчати, лікувати дітей, і безробіття, і багато-багато іншого гнобить людину, викликає в неї шаленство протесту, незадоволення, бажання чинити опір гнобленню влади.

Але що таке опір гнобленню влади? Опирається – це означає протистояти насильницьким діям, нападу, натиску, впливу кого-небудь.

Це означає – не піддаватися, не підкорятися, протидіяти будь-кому. Опір – це властивість, здатність протистояти якимось впливам, протидіяти¹⁸. З огляду на ці визначення слід визнати, що український народ виявляє дуже слабку здатність до опору гнобленню.

За понад десятиріччя ліберальних реформ практично розорено, розгромлено колись потужну організацію виробництва на селі, промисловість відкинута на десятиліття назад, базові галузі разом з енергетикою, прибутковими горілкою та тютюном передано за безцінь олігархам, спаплюжено культуру, принижено науку, освіту та охорону здоров'я, які замість джерела добробуту народу стали джерелом доходу приватних осіб. І все це на очах у кожного громадянина, але з якихось причин не викликає потужної протидії. Народ перебуває в стані неспроможності осмислити те, що відбувається в країні, в місті, в селі, селищі. Базові галузі промисловості, доходи від яких годували все населення України (низькі ціни на комунальні послуги, електроенергію, житло, хліб), тепер збагачують кілька сотень олігархів. Сьогодні в цьому полягає коріння народного опору гнобленню влади та олігархічних власників.

Коли розглядається питання про право народу на опір гнобленню, потрібно вказати на правові форми, засоби та методи опору. Гадаю, таке політичне право, як право народу на опір гнобленню, реалізується у конституційному аспекті через різні правові форми, найголовнішими серед яких є захист конституційних прав і свобод, демократичних цінностей та ідеалів. Треба підкреслити, що одним із основних державних обов'язків, з яких випливають усі інші, є обов'язок забезпечення та захисту прав і свобод людини та громадянина. Це передбачає створення належних умов для реалізації прав і свобод людини й громадянина та механізму їх захисту. Зміст зазначених обов'язків становить функції всіх державних органів та органів місцевого самоврядування.

У цьому питанні Конституція України надає чимало можливостей. Найважливіша з них та, що її норми – це норми прямої дії, і звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини безпосередньо на підставі Конституції України гарантовано. Одним із найважливіших конституційних засобів опору народу є конституційне право кожної людини на життя. У Конституції України сказано: 'Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань'¹⁹ (ст. 27); 'Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло'²⁰ (ст. 48)²⁰.

¹⁸ Великий тлумачний словник сучасної української мови (Бусел В упоряд і гол ред, Перун 2005) 847.

¹⁹ Конституція України (н 8).

²⁰ Там само.

А хіба не виплата зарплати чи мізерний її розмір, мінімальна пенсія нижче прожиткового мінімуму, недоступність лікування і медикаментів, велика вартість комунальних послуг, ціни на житло, одяг, повноцінне харчування, освіту тощо, не є протиправним посяганням на життя людини з боку державної влади? Безумовно, є. І опір цьому посяганням має бути адекватно активний і законний.

Із правових форм опору тут можна використати такі як страйк, мітинг, пікет, наметові містечка, демонстрації, петицію, референдум, судові позови та ін. Практично всі ці організаційні форми опору дозволено чинною Конституцією України. Стаття 39 закріпила право громадян збиратися мирно без зброї і проводити збори, мітинги, походи та демонстрації. Реалізація цього права має не дозвільний, а повідомний характер. Суд може обмежити реалізацію цього права тільки в інтересах національної безпеки та громадського порядку. До того ж загроза національній безпеці та громадському порядку має бути реальна, а не уявна. Влада і суди не повинні лицемірити й під виглядом загрози громадському порядку забороняти громадянам реалізовувати конституційне право на збори та маніфестації.

Гадаю, що і посадовців, і суддів слід притягати до юридичної відповідальності за умисне перешкоджання громадянам реалізувати свої конституційні права.

Стаття 40 Конституції України закріплює право на петиції, ст. 34 – на свободу розповсюдження інформації, ст. 44 – на страйк, ст. 55 – право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права та свободи від порушень і протиправних посягань. Отже, в Основному Законі є достатньо норм, що забезпечують реалізацію права народу на опір гнобленню.

Інша річ, як тлумачаться ці норми органами влади. Проте, коли на вулиці виходять мільйони або бодай сотні тисяч людей, їх навряд чи можна стримати судовим рішенням чи заборонами місцевої влади. Від організаторів протестних акцій вимагається лише вчасно відповідно до закону повідомити місцеву владу про проведення заходів. Треба пам'ятати, що вулиці, майдани, будинки перебувають у користуванні місцевої влади, але належать народові. Ця обставина виправдовує дії протестувальників за умови, що не порушується національна безпека та громадський порядок, а також дотримано вимог Конституції України про сповіщення влади про проведення акцій.

А як бути з повстаннями, переворотами, революціями, які займають почесне місце в історії, але факт їхнього здійснення завжди суперечить законодавству. Загалом право народу на опір гнобленню, з огляду на

Американську та Французьку декларації XVIII ст., а також Декларацію, включають у себе і такі засоби, як повстання та інші насильницькі дії. Однак, як каже поет: 'Мятеж не может кончиться удачей: ведь в этом случае его зовут иначе'²¹.

Одне слово, насильницькі дії перебувають за межами припустимих – із погляду конституційного регулювання. Вони завжди протиправні стосовно чинного права, але народ завжди має рацію і право й на такі дії, коли міра гноблення загрожує його існуванню. Життя народу незрівнянно вище за будь-які конституції та закони. Не можна погодитися з думкою: 'Нехай загине світ, аби торжествував закон'²². Кому потрібен закон, якщо нема світу, нема людей? Народ, який відвоював собі життя, створить і закон. А закон, який знищує народ, – зброя гноблення. Проти такого закону й влади, що його встановила, народ завжди має право на опір.

Не треба забувати, що метою опору гнобленню народу є встановлення реального народовладдя в інтересах народу. Народ – це не тільки джерело влади згідно з Конституцією України (ст. 5), а й діюча сила, гарант дійсно демократичного правового соціально-спрямованого народовладдя. Народовладдя і право народу на опір гнобленню органічно споріднені категорії, які народ реалізує у процесі свого історичного розвитку.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Kara-Murza S, *Manipulatsiia svidomistiu: navchalnyi posibnyk [Manipulation of Consciousness: Study Guide]* (Oriiany 2003) (in Ukrainian).

Edited books

2. *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [The Great Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language]* (Busel V uporiad i hol red, Perun 2005) (in Ukrainian).
3. Gehinskij E (sost), *Slovo mudrosti. Aforizmy, razмышlenija, nastavlenija. Kniga pervaja [A Word of Wisdom. Aphorisms, Reflections, Guidance. Book One]* <<https://www.litres.ru/e-gehinskiy/slovo-mudrosti-aforizmy-razмышleniya-nastavleniya-kniga-perva/>> (accessed: 16.08.2019) (in Russian).

²¹ Е Гехинский (сост), *Слово мудрости. Афоризмы, размышления, наставления. Книга первая* <<https://www.litres.ru/e-gehinskiy/slovo-mudrosti-aforizmy-razмышleniya-nastavleniya-kniga-perva/>> (дата звернення: 16.08.2019).

²² Прим. ред.: Идется про крылатый латинский выраз "Fiat justitia et pereat mundus" – "Нехай здійсниться правосуддя, хоч би загинув світ".

Newspapers

4. 'Ukraina: Postup u XXI stolittia: Stratehiia ekonomichnoho ta sotsialnoho rozvytku na 2000-2005 roky: Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy' ['Ukraine: Progress into the XXI Century: The Economic and Social Development Strategy for 2000-2005: The Message of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine']. *Uriadovi kur'ier*. 2000. 28 sichnia. 5-12 (in Ukrainian).

Websites

5. 'Stalo vidomo, skilky ukrainskykh simei otrymuyut subsydii' ['The Number of Ukrainian Families Receiving Subsidies Has Been Ascertained'] (*Fainens.yua*, 11.03.2018) <<https://news.finance.ua/ua/news/-/421805/stalo-vidomo-skilky-ukrayinskyh-simej-otrymuyut-subsydyi>> (accessed: 10.09.2019) (in Ukrainian).
6. 'Tsili staloho rozvytku: Ukraina. Natsionalna dopovid. 2017' ['Sustainable Development Goals: Ukraine. National Report. 2017'] (*Predstavnytstvo OON v Ukraini*, 15.09.2017) <http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf> (accessed: 10.09.2019). (in Ukrainian).

Vasyl Sirenko

THE RIGHT OF THE PEOPLE TO RESIST OPPRESSION –
THE FOUNDATION AND THE GUARANTEE OF DEMOCRACY

ABSTRACT. The article investigates into the right of the people to resist oppression as one of the main components in the list of political rights and freedoms of citizens.

The purpose of the article is to present the content of the concept “the right of the people to resist oppression”. The author argues that in the historical perspective the people have always had a natural, unconditional and unconstrained right to resist oppression. However, there has always been the question of this right’s legalization and recognition at the constitutional and international levels. The author gives several examples of international documents and constitutions of particular states which already have such recognition. Several examples of constitutional legalization of the right to resist oppression are reviewed in terms of protection of democracy.

The Constitution of Ukraine is analyzed from the perspective of the right of a citizen to resist oppression, particularly, it is noted that the Constitution has enshrined the right of the people to resist oppression via specific provisions of its separate articles. Its two components are considered: what oppression of the people is and what resistance of the people to oppression is. The article also explores the factors, means and forms of oppression of the people and the legal forms, means and methods of resistance thereto.

The first factor indicating the state of oppression is the material and spiritual, cultural position of citizens in society. Here, large groups of persons are meant who vary based on their place in the social production system, their attitude to the means of production, their role in the social arrangement of labor, and the ways and sizes of the share in social wealth which they have at their disposal.

Another no less obvious and apparent form of oppression of the people in Ukraine has become corruption which is widespread and permeates all the pores of the State

Василь Сіренко

mechanism. Corruption has become the norm, not the exception, for the political, ruling and economic elite and has turned into a system-forming factor.

The author concludes that the purpose of resistance by the people to oppression is the establishment of real democracy in the interests of the people. The people are not only a source of power according to the Constitution of Ukraine (article 5), but also an active force, a guarantor of democratic, law-abiding and socially-oriented democracy. Democracy and the right of the people to resist oppression are organically related categories which the people implements in the course of its historical development.

KEYWORDS: democracy; rule of the people; forms of direct democracy; political rights of citizens; people's right to resist oppression.